

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1911

Ε.Υ.Δ. Π.Σ.Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ

ΕΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ Σ. ΚΟΝΤΟΝ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Τῆ 21 ΜΑΪΟΥ 1910

ΥΠΟ

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Φίλοι ἑταῖροι.

Ὅς ἀστάθμητα καὶ ἐπισηφαλῆ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα!
Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὃν πρὸ ἐνὸς ἔτους κατὰ τὴν ἡμέραν ταύ-
την τοσαύταις τιμαῖς περιεβάλλομεν καὶ ἐγεραίρομεν, οἷ-
χεται καταλιπὼν ὀρφανοὺς ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν Ἐπι-
στημονικὴν Ἐταιρείαν.

Ἄλλ' ἂν ἐκεῖνος μετέστη τῶν ἐνθάδε, ἡ παντοία ἀρετὴ αὐ-
τοῦ καὶ ἡ τοσοῦτον θαυμασίως καλλιεργηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ
ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ἀθάνατος οὔσα, οὔτε συναπῆλθεν
οὔτε δύναται νὰ ἐξαφανισθῆ, αἰετοτε δὲ ζῶσα καὶ θάλλουσα
θέλει παραμένει ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν καὶ ἐν τοῖς
πολυαριθμοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ. Ταύτης τῆς παντοίας
ἀρετῆς τοῦ ὑπερόχου ἀνδρὸς βραχεῖαν σκιαγραφίαν θέλω
ἐπιχειρήσει ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσι, μικρὰν μὲν καὶ ἀσθενῆ
ἀνταπόδοσιν εὐγνωμοσύνης ἀνθ' ὧν ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ ἀπελαύσαμεν μεγάλων καὶ παντοίων διδαγμάτων, εἰ-
κόνα δὲ μεγάλου ἐπιστήμονος καὶ γνησίου ἀνθρώπου ἀξιο-
θαύμαστον καὶ ἀξιομίμητον τοῖς μεθ' ἡμᾶς.

Κωνσταντῖνος Σ. Κόντος ἐγεννήθη ἐν Ἀμφίσσῃ τῇ 12ῃ
Μαρτίου 1834 ἐκ γονέων Σταύρου καὶ Παναγιούς. Ὁ πα-
τὴρ αὐτοῦ ἦν τέκνον τῆς εὐάνδρου Ἡλείρου, καταγόμενος
ἐκ Δελβίνου, ὑπηρέτησε μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀγδρούτσου,

Γ. Καραϊσκάκη καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ τρομεροῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, κατόπιν μετέβη καὶ διέτριβεν ἐν Πελοποννήσῳ, ὅτε ἐκραγέντος τοῦ ἀγῶνος ἔσπευσε νὰ ταχθῇ ἐν τοῖς προμάχοις, φίλος ὢν μάλιστα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ Σουλιωτῶν, μετέσχε πλείστων μαχῶν, ἐτιμήθη διὰ πολλῶν ἀξιοματίων καὶ κατὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀγῶνος εἶχε τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἀγῶνος ὁ **Καπετὰν Σταῦρος** ἀποκατεστάθη ἐν Ἀμφίσσῃ, ἐνθα καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης Παναγιουῦν Κοντοδήμου, ἐξ ἧς ἐγέννησε πρῶτον υἱὸν τὸν Κωνσταντῖνον, ἔπειτα δὲ τέσσαρας ἄλλους, τὸν Εὐθύμιον, τὸν Νικόλαον, τὸν Ζαφείριον καὶ τὸν Γεώργιον καὶ δύο θυγατέρας.

Τὸν Κωνσταντῖνον παιδίον ἔτι ὄντα εἰσήγαγεν ὁ πατὴρ εἰς τὸ σχολεῖον· γνωστὸν δ' εἶναι πᾶσι, πόσον ἡ ἀγράμματος ἠρωϊκὴ γενεὰ ἐκείνη ἐφίετο τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Βραδύτερον ἀπῆλθεν εἰς Ἰθάκην παρὰ τὴν ἐκ παλαιότερων χρόνων φιλικὴν οἰκογένειαν τῶν Μαράτων, ἐκεῖ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν λεγόμενον σχολεῖον, καὶ εἶδε κατὰ πρῶτον τὰ συγγράμματα τοῦ τότε μεγάλως παρ' ἡμῖν ἐκτιμωμένου Κ. Ἀσωπίου. Ἐκεῖθεν ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐν τοῖς ἐνταῦθα Γυμνασίοις ἐξακολουθήσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Ὅτε προσῆλθεν εἰς τὸ τότε ὑπὸ τοῦ περιωνύμου **Γεωργίου Γενναδίου** διευθυνόμενον πρῶτον Γυμνάσιον χάριν ἐξετάσεων, συνέβη τὸ ἀκόλουθον χαρακτηριστικὸν γεγονός: ἀπόντος κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἐπιστάτου οὐδὲν εὕρισκετο πρόχειρον ἀρχαῖον κείμενον, ἐν ᾧ θὰ ἐξητάζετο ὁ νέος μαθητής, ὅτε οὗτος λαβὼν τὸν λόγον εἶπε «*Κύριε καθηγητά, δὲν πειράζει, τί θέλετε νὰ μ' ἐξετάσειε;*» «*Τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' Φιλιππικοῦ τοῦ Δημοσθένους*», ἀπάντησεν ὁ καθηγητής. Καὶ τότε ὁ Κόντος ἀρχεται ν' ἀπαγγέλλῃ ἐκ στίθους τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου τούτου «*Πολλῶν, ᾧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων ὀλίγον δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν περὶ ᾧ Φίλιππος —*» «*Οὐχί*», διακόπτει τότε ὁ καθηγητής, «*εἰὼν Γ' Ὀλυνθιακὸν θέλω νὰ ἐξειασθῆς*». Καὶ ὁ Κόντος ἀρχεται πάλιν «*Οὐχί ταῦτά παρίσταται μοι γινώσκων,*

ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ τὰ πράγματα ἀποβλέπω καὶ διὰ πρὸς τοὺς λόγους οὗς ἀκούω. Τοὺς μὲν γὰρ λόγους — ». Ὡς εἰκός, ὁ παράδοξος μαθητὴς ἐγένετο ἀσπασίως δεκτὸς καὶ ἐνεγράφη εἰς τοὺς μαθητὰς ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Γενναδίου· ἀλλὰ ταχέως προεῖλετο νὰ μεταβῆ καὶ ἐγγραφῆ εἰς τὸ Β' Γυμνάσιον, τὸ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Χορτάκη διευθυνόμενον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀφῆκε ταχέως, ἵνα σπεύσῃ μετὰ τοῦ γηραιοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὰ Θεσσαλικά πεδία, ὅπου κατὰ τὰ 1854 ἐξεργάσθη ἐπανάστασις. Ἐκεῖ μετέσχε πολλῶν συμπλοκῶν, ἰδίᾳ περὶ τὸν Πλάτανον, ἐξετέθη παρατόλμως καὶ ἐπανελημμένως εἰς πολλοὺς κινδύνους, μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀγῶνος ἐκεῖνου ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἀθήνας, ὁπόθεν διὰ τὴν ἐνσκήψασαν χολέραν ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Λαμίαν, ἐνθα ἐφοίτησεν εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ τέλος ἀπελύθη ἐξ αὐτοῦ λαβὼν ἀπολυτήριον μετὰ τοῦ πρώτου βαθμοῦ. Ἐκεῖθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐνεγράφη εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, καὶ ἤκουσε τῶν καθηγητῶν τῆς φιλολογίας. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτὸν δι' ἐξόχων πνευματικῶν καὶ σωματικῶν χαρισμάτων, ὑγείας, κάλλους, ῥώμης, εὐφυΐας, ἰσχυρᾶς μνήμης, ἀδιαπτώτου εὐθυμίας καὶ χάριτος, ὀξύτητος περὶ τὰς ἀποκρίσεις, ψυχικοῦ σθένους ἀνταξίου τοῦ ἠρωϊκοῦ πατρὸς κλπ., ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιμέλεια καὶ φιλομάθεια αὐτοῦ ὑπῆρξε θαυμασία καὶ ἡ θέλησις σιδηρᾶ, διὰ πάντα ταῦτα ταχέως πύτύχνησε νὰ ἀποθησαυρίσῃ μέγα πλῆθος παντοίων γνώσεων, ὥστε κατέπληττε καὶ πύφραινεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναναστρεφόμενους. Λί γνώσεις αὗται καθὼς καὶ ἡ ἐμφυτος αὐτῷ χάρις, τὸ πάντοτε ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἦθος, ἡ παρρησία καὶ εὐθυκρισία, πᾶσαι αὗται αἱ ἀρεταὶ τοῦ νεαροῦ φοιτητοῦ ἐκτιμηθεῖσαι κατ' ἀξίαν προσεπόρισαν αὐτῷ ταχέως φίλους καὶ προστάτας, ὧν πάντοτε ἠδιστα καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης ἐμνημόνευε, λέγω τοὺς καθηγητὰς τῆς θεολογίας Κοντογόνην καὶ Φαρμακίδην, τὸν τῆς ἱστορίας Μανούσην, τὸν ἐκδότην τῆς ἐφημερίδος Ἀθηναῶν Ἀντωνιάδην, τὸν Μιχ. Τριανταφυλλίδην, ταμίαν τῆς Ἐθνι-

κῆς Τραπεζῆς καὶ ἄλλους. Διὰ τοῦτο, ὅτε κατὰ τὸ 1858 οἱ μὲν ἔφοροι τῶν σχολείων τῆς Χίου ἐζήτουν λόγιον, ἵνα διευθύνῃ τὸ Γυμνάσιον, ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Κόντου εἶχε τελευτήσῃ καὶ ὁ νεαρὸς φοιτητῆς ἐστερεῖτο πόρων πρὸς περαιτέρω σπουδᾶς, οἱ φίλοι καὶ προστάται τοῦ Κόντου προεξάρχοντος τοῦ Κοντογόνη συνέστησαν αὐτὸν τοῖς Χίοις, πεποιθότες, καὶ δικαίως, ὅτι οὔτε λογιώτερον οὔτε χρηστότερον ἄλλον ἠδύναντο νὰ συστήσωσιν. Καὶ ὄντως ἀπελθὼν εἰς Χίον ἐδίδαξε μὲν εὐδοκίμως ἐπὶ τρία περίπου ἔτη, ἐπεχείρησε δὲ καὶ τῇ ἐκδόσει ἰδίου περιοδικοῦ, **Χιακοῦ Μουσείου** ὀνομασθέντος, μετέπειτα ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον, ἔνθα ἐπὶ ἴσον περίπου χρόνον διηύθυνε τὸ ἐκεῖ Γυμνάσιον. Οἱ ἐν Χίῳ καὶ Σάμῳ καρποὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κόντου, νέου μεστοῦ μὲν παιδείας, πλήρους δὲ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὑπῆρξαν ἀληθῶς θαυμάσιοι, ὅπως ἐδείχθη ἐκ τῶν ἐξόχων λογίων, οὓς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους παρήγαγον αἱ νῆσοι ἐκεῖναι, λέγω χάριν παραδείγματος τὸν μακαρίτην Γ. Ζολώταν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Κατεβαίνην.

Ἐκ Σάμου ἀπέπλευσεν ὁ Κόντος κατὰ τὸ 1865 εἰς Ὀλλανδίαν, ἵνα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως *Leiden* ἀκούσῃ καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσῃ τὸν περικλεᾶ Κόβητον, πρὸς ὃν πνευματικὴ τις, ὡς ἔοικε, συγγένεια συνέδεεν αὐτόν, καὶ οὗ τὰ ἔξοχα συγγράμματα ἐν Χίῳ τὸ πρῶτον ἔλαβεν εἰς χεῖρας, ἐμελέτησε καὶ ἐθαύμασεν. Ἐν Ὀλλανδίᾳ οἱ δύο ἄνδρες συνεδέθησαν διὰ στενῆς φιλίας, διότι ὁ ὀξυδερκὴς ὀφθαλμὸς τοῦ Κοβήτου, εὐκόλως διεῖδε, τίνες θησαυροὶ γνώσεων, τίς εὐθυκρισία καὶ ἀγχίνοια, τίς ἐπιστημονικὴ μέθοδος, ἐν ἐνὶ λόγῳ τίνες ἐπιστημονικαὶ καὶ ἀνθρωπικαὶ ἀρεταὶ ἐνυπῆρχον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνδρός. Τούτων δ' ἐνεκα διαπορούμενος ἠρώτα « Ἄλλ' ὧ βέλτιστε Κόντε, τί μαθησόμενος ἦκεις παρ' ἡμᾶς; σὺ ἔμψυχον Μουσεῖον, σὺ ζῶσα βιβλιοθήκη τυγχάνεις ὦν. Οὐδὲν γὰρ βιβλίον σὺ οὐκ ἀνέγνως ».

Ἐν Ὀλλανδίᾳ διαμένων ἐπεχείρησε τῇ ἐκδόσει τοῦ **Δο-**

γίου Ἐρμοῦ, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ἐδείχθη ἠλίκος θησαυρὸς ἐπιστήμης, κριτικῆς καὶ μεθόδου περιείχετο ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Κόντου. Εὐπαρησίαστος μὲν καὶ δίκαιος ἔλεγχος τῶν πλημμελῶς διδαχθέντων, οὐδαμῶς λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ἂν εἰς ἢ πλείονες, ἂν ἀσθενεῖς καὶ ἀκίνδυνοι ἢ ἰσχυροὶ καὶ δεινοὶ ἦσαν οἱ σφαλέντες, ἀπόδειξις δὲ τῆς ἀληθείας διὰ παμπόλλων μαρτυριῶν καὶ δὴ ἀναντίλεκτος, αὕτη ἦτο ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος καὶ ἡ φιλολογικὴ ἀρετὴ ἡ διὰ τοῦ **Δογίου Ἐρμοῦ** αἴφνης γνωσθεῖσα τοῖς Ἑλλησιν. Τὸν Κόντον καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἐκτιμῶντες κατ' ἀξίαν πολλοὶ τῶν ἐν Ὀλλανδίᾳ λογίων καὶ ἀσπαζόμενοι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, νὰ παράσχῃ τοῖς Ἑλλησιν ἐξηκριβωμένας ἀληθείας καὶ ὑγιᾶ ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐρεύνης, ἔγνωσαν νὰ συμβάλλωνται καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ μέρει εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν τοῦ ἀνδρός, ἐφ' ὃ καὶ συντάξαντες ἑλληνιστὶ παρέσχον ἀξιολογωτάτας συμβολὰς εἰς τὸ περιοδικὸν **Δόγιον Ἐρμῆν**. Ἡ ἐπὶ ταῖς συμβολαῖς ταύταις εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν καὶ ἐπιστημόνων εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ γνησίους φιλέλληνας ἐκείνους ἄνδρας καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν πρῦτανιν τῶν κριτικῶν Γαβριὴλ Κόβητον θέλει διαρκεῖ, ὅφρ' ἂν ὕδωρ τε νάη καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ.

Ἐπειδὴ δέ, καθ' ἃ εἶπον, ὁ Κόντος ἐν τῷ **Δόγιῳ Ἐρμῆ** ἀδεῶς, ὅπως ἤρμοζεν εἰς τέκνον ἀγωνιστοῦ τοῦ 1821, καὶ ἀναντιλέκτως ἤλεγξε πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς καὶ τοιουτοτρόπως πολλὰ κατέλυσεν εἰδῶλα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι συμπαθῶς διέκειντο πρὸς τοὺς ἐξελεγχθέντας καὶ ἄλλοι πάλιν ἐφοβοῦντο μὴ πάθωσι παρόμοια, διὰ πάντα ταῦτα, ὅτε κατὰ τὰ 1867 ὁ Κόντος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πᾶν ἄλλο ἢ θερμῆς καὶ ἀξίας τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δεινότητος ἔτυχεν ὑποδοχῆς. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐτόλμων τινὲς νὰ διασύρῃσι τὴν ἐπὶ παμπόλλων παραδειγμάτων στηριζομένην μέθοδον αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐγὼ ἤκουσά ποτε ἀμαθεστέρου τινὸς λέγοντος ὅτι *εἰδιὰ τεσσάρων χιλιάδων παραδειγμάτων ἀπέδειξεν ὁ Κόντος διὲ ἡ παραλήγουσα τοῦ δήματος γράφω πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ α*. Ἐκ τούτου ὁ

ἐν Ὀλλανδία ἀρξάμενος ἀγὼν ἐξηκολούθησε καὶ ἐν Ἀθήναις· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐνταῦθα ἐδείχθη πασιφανῶς ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Κόντου, διὸ καὶ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1868 ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς παιδείας Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης διώρισεν αὐτὸν ἑκτακτον καθηγητὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Καὶ νῦν ἀρχεται ἀληθῶς ἡ δρασίς τοῦ δαιμονίου πνεύματος. Ὁ Κόντος δὲν ἦτο τις κοινὸς διδάσκαλος ἔργον ἔχων νὰ διδάσκῃ ὅπωςδήποτε Ἑλληνικὰ τοὺς φοιτητάς. Οὐχί ἦτο, ὅπως οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι προφῆται καὶ ἱεροφάνται, πλήρης θείου ἔρωτος ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀληθείας. Τούτου δ' ἔνεκα κατεκίλει καὶ συνήρπαζε τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ, καίτοι ἡ ἐρμηνεῖα ἀρχαίων κειμένων, καὶ ἰδίᾳ ἡ γραμματικὴ, λεξικογραφικὴ, συντακτικὴ καὶ λοιπὴ ἐξέτασις αὐτῶν, ἦν μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας ἐξετέλει, δὲν φαίνεται κατάλληλος πρὸς τοῦτο. Καὶ ὅμως κατωρθοῦτο. Εἰς ἐμὲ αὐτὸν συνέβη τότε, χαρακτηριστικὸν τῆς δυνάμεως, ἦν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἶχεν ἐπὶ τοὺς νέους. Ἦτο Σεπτέμβριος τοῦ 1873, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἵν' ἀκούσω μαθήματα ἐν αὐτῷ, δὲν εἶχον δ' ὅμως ἀκόμῃ ἐκλέξει καὶ ὀρίσει τίνα, διὸ καὶ ἠκροώμην μὲν πολλῶν καθηγητῶν διαφόρων σχολῶν, διετέλουν δὲ ἐπὶ πολὺ διστάζων· τότε ἡμέραν τινὰ ἀρχεται καὶ ὁ Κόντος τῶν παραδόσεων αὐτοῦ. Ἐδίδασκεν Ἡρόδοτον, οὕτως ἐπαγωγῶς, μετὰ τοσοῦτου θησαυροῦ γνώσεων καὶ οὕτω μεθοδικῶς, ὥστε κατεθέλχθην, καὶ πρὶν ἐξέλθω ἐκ τῆς αἰθούσης ἐκείνης, εἶχον ὀρίσει τίνα ἐπιστήμην θὰ ἐσπούδαζον. Πῶς τοῦτο κατωρθώθη, δύνανται μόνοι ἐκεῖνοι νὰ νοήσωσιν, ὅσοι νύτῃχσαν ν' ἀκούσωσι τοῦ θαυμασίου διδασκάλου.

Ἀλλὰ τίς ποτε ἦτο ἡ διδασκαλία αὕτη, δι' ἧς ἐκεῖνος κατεκίλει τοσοῦτον καὶ ἐσαγήνευε τὰς ψυχὰς τῶν ὁμιλητῶν αὐτοῦ; Καθ' ἃ εἶπον, ὅσον ἡ φύσις ἐφάνη εὖνους καὶ γενναιόδωρος παρασχούσα αὐτῷ πλουσιώτατα τὰ πνευματικὰ καὶ σωματικὰ αὐτῆς δῶρα, τοσοῦτον καὶ ἡ φιλοτιμία

καὶ φιλοπονία αὐτοῦ συνεβάλλοντο ὥστε νὰ καταστῆ ὄντως τέλειος διδάσκαλος. Διὰ ταῦτα ἐξετάζων γλωσσικόν τι φαινόμενον, οἷον σύνταξιν, σημασίαν, τύπον, λέξιν, τόνον, πνεῦμα, καθόλου χρῆσιν τῆς γλώσσης τινά, πρῶτον μὲν παρετίθει τὰς τῶν παλαιῶν Γραμματικῶν, Λεξικογράφων, Σχολιαστῶν κλπ. περὶ τούτου μαρτυρίας, ταύτας παρέβαλλε πρὸς ἀλλήλας, ἔκρινε καὶ ἤλεγχεν ἢ ἐπεκύρου· ἔπειτα κατὰ σειράν ἐξήταζεν ὅσα περὶ τοῦ ἐξεταζομένου φαινομένου εἶχον ἐκφράσει οἱ νεώτεροι φιλόλογοι διδάγματα, ὅτε πάλιν ἢ αὐτὴ παραβολὴ καὶ βάσανος καὶ ὁ αὐτὸς ἔλεγχος αὐτῶν ἐγένετο· τέλος δὲ παρετίθεντο πάντα ἢ τοῦλάχιστον τὰ διδακτικώτατα — ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἐπιτήδειος νὰ ἐκλέγῃ — χωρία τῶν τε δοκίμων καὶ μεταγενεστέρων συγγραφέων ὅπως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἢ χρῆσις τῆς γλώσσης καθόλου, εἴτε ὁμοία κατὰ πάντας τοὺς χρόνους ἐξηκολούθει νὰ διαμένῃ εἴτε μετεβάλλετο — δεικνυομένης, νοεῖται οἴκοθεν, τῆς μεταβολῆς —. Οὕτω δ' ἐφαίνετο μὲν ὅτι ἢ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἐπήγαζεν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐγυμνάζοντο δὲ καὶ οἱ ἀκροαταὶ εἰς τὴν χρῆσιν καὶ κρίσιν τῶν παλαιότερων γνώμων, εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν. Ἐὰν δὲ εἰς τὰ μέγιστα ταῦτα προσθέσῃ τις τὴν σθεναρὰν ἀπαγγελίαν καὶ τὸ ψυχικὸν σθένος, τὴν πεποιθήσιν, μεθ' ὧν ἐξεφέροντο τὰ διδάγματα ταῦτα, τὴν μεγίστην πεῖραν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δι' ἧς ἐπετύγχανε πάντοτε νὰ κρίνῃ ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς περὶ ὧν διελάμβανεν ἐκάστοτε ζητημάτων, τότε νοεῖ ὅτι κατὰ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λεγόμενον *ὡς ἐξουσίαν ἔχων*, ἦτοι μετ' ἀξιώματος καὶ κύρους ἐδίδασκε, κύρους προσγινομένου αὐτῷ ἐκ τῶν ἀπείρων γνώσεων καὶ ἐκ τῆς πεποιθήσεως εἰς τὴν μέθοδον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ ὑπελείπετο ἀμφιβολία τις περὶ ὧν ἐδίδασκεν, ὅτι δηλ. ταῦτα ἠδύναντο ἴσως νὰ ἔχωσι καὶ ἄλλως. Οὐχί! Τοῦτο ἀπεκλείετο παντελῶς.

Ἔνεκα δὲ τῆς πλήρους πεποιθήσεως, ἦν ἐφαίνοντο σα-

φῶς ἔχοντα τὰ διδάγματα αὐτοῦ, οὐ μόνον οἱ φοιτηταὶ τῆς φιλολογίας ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἄλλων σχολῶν, πρὸς δὲ καὶ πολλοὶ λόγιοι, νομικοί, ἰατροί, δημοσιογράφοι κλπ. ἠκροῶντο αὐτοῦ διδασκόμενοι μὲν οὐκ ὀλίγαις χρήσεις τῆς γλώσσης, προσκτώμενοι δ' ἅμα μέθοδον ἐρεύνης ἐξαιρετον καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, ἀγάπην εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα οὐ τὴν τυχοῦσαν. Πολλοὶ τούτων ζῶντες ἔτι καὶ δρῶντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ, καλῶς δὲ καθόλου εἰπεῖν μεταχειριζόμενοι τὴν γλῶσσαν, καυχῶνται ὅτι ἤκουσαν τοῦ Κόντου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἢ ὅτι ἀνέγνωσαν συγγράμματα αὐτοῦ. Τοσοῦτο ἀρρήκτως συνεδέθη τὸ ὄνομα τοῦ Κόντου πρὸς πᾶσαν ἐξηκριβωμένην καὶ ὀρθὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης παρ' ἡμῖν.

Ὡσαύτως αἱ πολυάριθμοι διορθώσεις ἀρχαίων χωρίων αἱ ὑπὸ τοῦ Κόντου ἐπὶ ἡμισυν περίπου αἰῶνα γιγνόμεναι δὲν εἶναι ἀπλαῖ εἰκασίαι, δυνάμεναι μόνον ν' ἀληθεύωσιν ἢ οὐχί. Αἱ διορθώσεις αὐτοῦ κατὰ κανόνα εἶναι πορίσματα αὐτῆς ταύτης τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης. Διότι μεγάλην πείραν ἔχων τῶν ἀντιγράφων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολυειδῶν σφαλμάτων, ἄριστα δὲ ἐπισιόμενος τὴν χρῆσιν καὶ τῶν χρόνων ἐκάστων, δοκίμων καὶ μεταγενεστέρων, καὶ τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ, ἐπικοῦ, τραγικοῦ, κωμικοῦ κλπ., διὸ καὶ ἀείποτε ἀκριβέστατα διέστελλεν αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τέλος γινώσκων ἐκ μακρᾶς καὶ ἐπανελημμένης μελέτης τὴν ἰδιάζουσαν χρῆσιν ἐκάστου συγγραφέως, πρὸς δὲ πεπροικισμένος εἶπερ τις καὶ ἄλλος διὰ τῆς μαντικῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἥτις ἀπαιτεῖται πρὸς τὰς εἰκασίας ταύτας, ἀείποτε θαυμαστῶς ὡς ἐστοχάζετο τοῦ ἀληθοῦς, εἰκάζων ἐκ τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης καθόλου καὶ τοῦ ἐξεταζομένου συγγραφέως ἰδίᾳ, ἐκ τῆς παραδόσεως τῆς ἐν τοῖς ἀντιγράφοις κλπ., ὅτι πάντως τοῦτο καὶ οὐχὶ ἄλλο τι ἔγραψεν ὁ συγγραφεύς. Τὴν θαυμαστὴν ἐπιτυχίαν τῶν εἰκασιῶν αὐτοῦ τούτων πολλάκις ἐπίστωσε βραδύτερον ἀκριβεστέρα τῶν κωδίκων ἐξέτασις, ἀποδεί-

ξασα ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Κόντου πρότερον εἰκασθὲν ἀναγινώσκειται ὄντως ἐν ἀντιγράφοις, τ. ἔ. ἦτο ἡ χεὶρ τοῦ συγγραφέως. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον πολυάριθμα ἀρχαίων χωρία νακῶς παραδοθέντα ἐπληρώθωσεν, τσαῦτα ὅσα οὐδεὶς οὔτε παλαιότερος οὔτε σύγχρονος φιλόλογος οὐδὲ μετὰ τσαύτης πειθανάγκης μεθ' ὅσης ὁ Κόντος, ἕπατος τῷ ὄντι κριτικὸς ἐν τοῖς φιλόλογοις ἀναδειχθεὶς, ἀλλὰ καί, ὅπερ πολὺ σπουδαιότερον, δι' ἐκάστης τῶν διορθώσεων τούτων ἀπῆλλατε τὴν γραμματικὴν ἀνοήτων ἀνωμαλιῶν καὶ ἐξαιρέσεων, ἀποδεικνύων ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐφηρμόζετο καὶ ἐπεκράτει ἡ ἀληθὴς χρῆσις τῆς γλώσσης. Ἐκ τούτου δ' ἐπήγαγε τοῦτο μὲν ἡ μεγάλη πειθανάγκη αὐτῶν, τοῦτο δὲ ἡ ἀνεκτίμητος ὠφέλεια εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς γλώσσης ἐξέτασιν, ἣν ἄπειρον ὅσον προήγαγον αἱ διορθώσεις καὶ παρατηρήσεις τοῦ ποθεινοτάτου διδασκάλου. Μαρτύρια τοῦ λόγου μου θέλουσι προσαχθῆ πολυάριθμα ἐν καιρῷ Ἐν τῷ παρόντι ἀρκεῖτω μοι ἐν παράδειγμα Παρὰ Ξενοφῶντι, Ἑλλην. Α' 1, 2, ἀνεγινώσκετο ἄλλοτε «... ὁ Δωριεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεδίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἦνοιγε, περὶ τὸ ῥοίτιον». Ἐν τούτῳ καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ ἀνοίγω ἐπὶ τῆς προθέσεως, ἦν-οιγεν, καὶ ἡ χρῆσις ἐφάνησαν τῷ Κόντῳ ἀλλόκοτοι· ἔσυρε τὰς τριήρεις |εἰς τὴν ξηράν, ὡς ἄνοιγεν, ὡς ἔβγαιεν εἰς τὰ ἀνοικτά, ὅπως λέγομεν σήμερον! Πρόσθετε ὅτι τὸ πλοῖον ἀνοίγει εἶναι νέα φράσις, δὲν ἐλέγετο δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν. Ἐντεῦθεν ὁ Κόντος ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ τὸ Τ συνεχέετο πρὸς τὸ Γ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις διὰ τὴν ὁμοίότητα τοῦ σχήματος, καὶ τὸ οἰ πρὸς τὸ ν διὰ τὴν ὁμοίότητα τῆς προφορᾶς, εἰκασεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῆ ὡς ἦνυτε = ὡς ἐπρόφθανε, ὡς ἔκανε γρηγορώτερα, ὅπερ κάλλιστα εὐαρμοστεῖ τῇ ἐννοίᾳ. Μετέπειτα παρατηρήθη ὅτι καὶ ἐν ἀντιγράφῳ τινὶ ἔκειτο ἦνυε.

Ἄλλ' ὁ Κόντος δὲν ὑπῆρξε μόνον ἀγχίνους κριτικὸς ἀλλὰ καὶ παρατηρητὴς καὶ ἐξακριβωτὴς καὶ διδάσκαλος μυρίων τῆς γλώσσης χρήσεων· παρήγαγε δὲ τῆλικαῦτα,

πρῶτον διότι οὐ μόνον ἦτο, ὡς ἐλέχθη, πεπροικισμένος ὑπὸ
 τῆς φύσεως διὰ τῶν ἐξόχων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν χαρι-
 σμάτων, ἀλλὰ καί, ὅπερ πολὺ μᾶλλον τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ
 ἄξιον, πρῶτον μὲν ἐμελέτησε πλὴν τῶν συγγραφέων αὐ-
 τῶν πάντα τὰ διδάγματα τῶν παλαιῶν Γραμματικῶν, Σχο-
 λιαστῶν, Λεξικογράφων κλπ., πρὸς δὲ καὶ τὰ σπουδαιό-
 τατα συγγράμματα τῶν νεωτέρων φιλολόγων· ἐντεῦθεν
 ἠπίστατο καὶ τὰ διδάγματα καὶ τὰ ἀπορήματα ἢ καὶ σφάλ-
 ματα ἐκείνων, καὶ μελετῶν ἀδιαλείπτως, μνημονικώτατος
 δὲ ὢν, προσεῖχε καὶ ἐβασάνιζε καὶ ἐξηκρίβου καὶ συνεπλή-
 ρου ἢ διώρθου οὐ μόνον ὅσα ἐκεῖνοι εἶχον πρότερον εἰ-
 κάσει καὶ διδάξει, ἀλλὰ καὶ ὅσα εἶχον ἡμιτελῶς ἢ καὶ ἀτε-
 λῶς νοήσει ἢ καὶ οὐδόλως παρατηρήσει. Ἐν ἄλλοις λό-
 γοις ἦλθεν ἐπὶ τὸ ἔργον ὡς ἄριστα παρεσκευασμένος. Δεύ-
 τερον δὲ διότι διὰ παντός τοῦ βίου αἰεὶ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ
 γράμματα ἠσχολεῖτο, οὐδέποτε δὲ οὔτε οἰκεῖα ἀτυχήματα,
 ὅποια πολλὰ καὶ δεινὰ καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὴν
 ἀρετὴν αὐτοῦ ἐπέκλωσεν αὐτῷ ἢ τύχην, λέγω τὴν ἀπώ-
 λειαν προσφιλεστάτης συζύγου καὶ τριῶν υἱῶν, καὶ τέ-
 λος τὴν στέρησιν τῆς ὁράσεως, οὔτε τὰ μεγάλα παθή-
 ματα ταῦτα, εἶπον, οὔτε ἔργον τι ἄλλο ἐκώλυσεν αὐτόν
 ποτε ἀπὸ τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσχο-
 λίας. Διὰ τοῦτο δὲ ἀδιακόπως καὶ ἀνενδότης ἐμελέτα καὶ
 ἔγραφε καὶ οὔτε περὶ χρημάτων, οὔτε περὶ ἄλλου τινὸς
 τῶν τοῦ βίου νύκαιρησέ ποτε νὰ φροντίσῃ. Βεβαίως ἠδύ-
 νατο ὑπὲρ πάντα ἄλλον καὶ διδακτικὰ βιβλία νὰ συντάξῃ
 καὶ σχολειακὰς ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων καὶ χρη-
 στομάθειαν νὰ παρασκευάσῃ — πολλοὶ μάλιστα καὶ πα-
 ρώτρυνον αὐτόν εἰς τοῦτο λέγοντες ὅτι μέγιστον θὰ ὠφέλει
 οὕτω τοὺς παιδευομένους νεανίσκους, καὶ ἦτο ὄντως ἀλη-
 θέστατον τοῦτο — ἀλλ' ὁ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης
 ἔνθους πάντοτε αὐτοῦ ζῆλος οὐδέποτε ἀφῆκεν αὐτῷ καιρὸν
 πρὸς τοιαῦτα ἔργα. Τὰ ἐκάστοτε εἰς τὴν εὐρεῖαν διάνοιαν
 αὐτοῦ ἐμφανιζόμενα ἀπειροπληθῆ ἐπιστημονικὰ προβλή-
 ματα εἴλκυον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πολὺ ἰσχυρότερον, καὶ

ἢ ἐξέτασις καὶ λύσις τούτων ἐφαίνετο τῷ ἐπιστημονικῷ αὐτοῦ πνεύματι ἀπείρῳ τιμιώτερα καὶ τῇ ἐπιστήμῃ χρησιμώτερα ἢ οἶονδῆποτε διδακτικὸν βιβλίον. Ἐκ τούτου πάντοτε ἐνέμενεν ἐν ᾧ ἐτάχθη ἔργῳ, ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς γλώσσης, οὐδέποτε οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπιχειρήσας ἀλλοτριῶ, καίτοι πάμπολλα καὶ γραμματολογικὰ καὶ ἱστορικὰ καὶ ἄλλα ζητήματα εἶχεν ἐξακριβώσει καὶ ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν ὀμιλίαις ἀνέπτυσεν. Διὰ ταῦτα κατώρθωσε τοσαῦτα καὶ τηλικοῦτα ὅσα οὐδεὶς ἄλλος οὔτε τῶν συγχρόνων οὔτε τῶν παλαιότερων λογίων τῆς Ἑσπερίας φαίνεται διαπράξας.

Τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Κόντου ἀκριβῶς διὰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἐν πολυαρίθμοις περιοδικοῖς τυγχάνει διεσπαρμένον, δὲν εἶναι οὔτε εὐσύνοπτον οὔτε πολλοῖς τῶν φιλολόγων γνωστόν. Διὰ ταῦτα ἡ Ἐπιστημονικὴ ἡμῶν Ἑταιρεία σκοπεῖ νὰ παρασκευάσῃ καὶ δημοσιεύσῃ διὰ τῆς Ἀθηνᾶς πρῶτον κατάλογον πασῶν τῶν διορθώσεων, ἃς ὁ Κόντος κατὰ καιροῦς προὔτεινεν, ἔπειτα κατάλογον πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν καὶ μετ' ἀκριβοῦς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τοῦτο μὲν θέλει καταδειχθῆ ὅτι ἐπὶ ἡμίσειαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα ἀδιακόπως καὶ εὐδοκίμως εἰργάζετο, τοῦτο δὲ θέλει καταστῆ εὐσύνοπτος καὶ εὐχρηστος πᾶσιν ὁ μέγας πλοῦτος τῶν ἀπείρων διδαγμάτων αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπιχειρηθέντι λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πάντοτε παρ' ἑκάστην λέξιν, περὶ ἧς διέλαβε, θὰ ἀναγράφηται ἡ γνώμη τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Πόσον ὁ Κόντος ἔζη χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ μόνον χάριν αὐτῆς, δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν ἀκολουθῶν: Οὐχὶ σπανίως, ἰδίᾳ μετὰ τὸ πάθημα τῶν ὀφθαλμῶν, ἐρχόμενοι οἱ φίλοι εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ πολυτίμου διδασκάλου, εὐρίσκομεν αὐτὸν σύννου, πολλάκις καταβεβλημένον ἢ καὶ πάσχοντα. Καὶ ὅμως εὐθύς, ὡς ἤρχετο συζητήσεις περὶ φιλολογικῶν πραγμάτων, τὸ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ θεῖον πῦρ ἀνελάμβανε καὶ ἐζωογόνει αὐτόν, ὁ πάσχων ἄνθρωπος ἔξη-

φανίζετο, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐνεφανίζετο ὁ ἱεροφάντης τῆς ἀληθείας, ὁ ἐνθους λάτρις τῆς ἐπιστήμης, ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἐλάμβανε ζῶν καὶ δύναμιν, τὸ ὠραῖον πρόσωπον ἐλάμπεν, ἦν πάλιν ὁ θαυμάσιος διδάσκαλος. Τοσοῦτον ἠγάλλετο, ὅτε μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ θαυμαστῶν ἐξήταζε τὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης!

Τῆς εὐφροσύνης ταύτης, ἦν ἠσθάνετο ἔχων παρ' ἑαυτῷ τοὺς προσφιλεῖς αὐτοῦ μαθητάς, τέκνον εἶναι καὶ ἡ Ἐπιστημονικὴ ἡμῶν Ἐταιρεία. Ἀκριβῶς δηλ. ἵνα ἐκεῖνος μὲν ἔχη πλησίον αὐτοῦ οὐς ἐκ ψυχῆς ἠγάπα μαθητάς, οὔτοι δὲ ἵνα ὅσον οἶόν τε συχνότατα βλέπωσι τὸν μουσοφιλῆ διδάσκαλον καὶ ἐνωτίζονται τῶν θαυμασίων ἐκείνου ῥημάτων, πρὸς δὲ καὶ ὅπως ὑπάρχη ἡμῖν ὄργανον δημοσιεύσεως τῶν πολλῶν καὶ σοφῶν διδαγμάτων τοῦ ποθεινοτάτου ἀνδρός, χάριν τούτων ἰδρῦθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν πλησιεστάτων αὐτῷ μαθητῶν ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ ὄργανον αὐτῆς ἡ Ἀθηναῖα. Καὶ τοῦ ἐγχειρήματος τούτου καρπὸς πρόκειται πᾶσι σαφῆς οἱ εἴκοσι καὶ εἰς τόμοι τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ἐν οἷς τοσαῦται καὶ τοιαῦται πραγματεῖαι τοῦ σοφοῦ διδασκάλου εἶδον τὸ φῶς, καὶ οἵτινες θέλουσι διαμένει εἰς αἰὲ μεγαλοφρονότατοι κήρυκες τῆς ἐκτάκτου πολυμαθείας καὶ ἀκαμάτου φιλοπονίας ἐκείνου.

Μόνον ἅπαξ ἐν τῷ μακρῷ βίῳ ἠναγκάσθη πρὸς καιρὸν νὰ διακόψῃ τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας. Ὅτε δηλ. μετὰ τοσαῦτα ἄλλα ἀτυχήματα συνέβη αὐτῷ καὶ ἡ παντελὴς ἀπώλεια τῆς ὀράσεως, τότε ἐφάνη πρὸς καιρὸν ὡσεὶ καταπλαγεῖς ὑπὸ τοῦ μεγέθους τοῦ δεινοῦ, διὸ καὶ ἐπὶ πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐκάθητο σύννους καὶ περίλυπος, αὐτὸς ὁ ἄλλοτε φιλοπονώτατος καὶ χαριέστατος τῶν ἀνθρώπων. Μάτην οἱ φίλοι αὐτοῦ κηδόμενοι τοῦ πολυτίμου διδασκάλου ἐπέιθον αὐτὸν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται καὶ δι' ἄλλων ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν. Ἐκεῖνος ἀποβλέπων εἰς τὰς παντοίας ἐπὶ τῶν βιβλίων αὐτοῦ σημειώσεις, ἐδίσταζε σφόδρα, ἂν θὰ εὐρίσκετό τις ἱκανὸς νὰ νοῆ τὰς συντετηγμένας παραπομπὰς καὶ τὰ ἄλλα πολλὰ καὶ ποικίλα σημεία,

δι' ὧν ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ ἐσημειοῦτο κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν πᾶν ὅτι ἡ πολυμερὴς καὶ εὐρεῖα αὐτοῦ διάνοια ἔκρινεν ἄξιον σημειώσεως. Ἀπὸ τῶν δισταγμῶν τούτων ἐξήγαγεν αὐτὸν ἄνθρωπος, ὅστις πρότερον μὲν, ἐφ' ὅσον ὁ Κόντος ἔβλεπε καὶ εἰργάζετο, οὐδέποτε οὐδὲν ἐτόλμησε νὰ ἐλέγξῃ αὐτοῦ, παθόντος δὲ τοῦς ὀφθαλμοῦς καὶ ἀποστάντος ἀπὸ πάσης ἐργασίας ἐπεχείρησε νὰ ἐλέγξῃ αὐτόν, ὑπολαβὼν ὅτι νῦν ὁ λέων ἦτο δεδεμένος καὶ εὐκολος ἄρα ὁ πρὸς αὐτὸν ἄγών. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἐλέγχου ἐκείνου, ἐπειδὴ πάντως ὁ πολυφίλιτος διδάσκαλος ἔμελλε νὰ λυπηθῇ καὶ ν' ἀγανακτήσῃ σφόδρα ὅτι νῦν ἐπέπεσον ἐπ' αὐτόν, διὰ τοῦτο ἔκρινα καλὸν νὰ μὴ γνωρίσω εὐθύς ἅμα τῇ δημοσιεύσει αὐτοῦ τὸ γεγονός, ἀλλὰ πρῶτον νὰ σπεύσω ν' ἀναιρέσω τὰ κακῶς καὶ ἀτόπως ψεγόμενα, ἔπειτα δὲ νὰ ἀνακοινώσω ἐν ταύτῳ καὶ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο παρεκάλεσα αὐτόν νὰ ἐγχειρίσῃ μοι ὅσα ἄλλοτε κατὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τῶν ἔργων τοῦ ἐλέγξαντος εἶχε παρατηρήσει καὶ σημειώσει σφάλματα, ἵνα συντάξω καὶ ἐκδώσω αὐτά. Ταῦτα ἐγένοντο καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. ΙΓ' σελ. 417 κέξ. καὶ 462 κέξ. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν σφαλμάτων τούτων ἐδέησε καὶ βιβλία καὶ ὀδηγίας πολυτίμους νὰ δώσῃ μοι ὁ σοφὸς διδάσκαλος, ὅτε κατὰ μικρὸν ἐγένετο αὐτῷ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων δῆλον, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐργάζεται καὶ δι' ἄλλων ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν. Ὅ,τι ἄρα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσιν αἱ προτροπαὶ τῶν φίλων, κατώρθωσεν ἡ ἄναδρος διαγωγὴ ἐχθροῦ. Ἐκτοτε ἐπανελάβε μετὰ νεανικοῦ μένους τὴν μελέτην καὶ συγγραφὴν, καὶ βοήθον ἔχων τὸν διδάκτορα κ. Χ. Χαριτωνίδην πλεῖστα καὶ θαυμάσια ἐπὶ 8 ὅλα ἔτη παρεσκεύασε καὶ ἐξέδωκεν.

Διὰ τῆς μακρᾶς προφορικῆς καὶ γραπτῆς διδασκαλίας αὐτοῦ πύτύχησεν ὁ Κόντος νὰ ἐπιδράσῃ μεγάλως ἐπὶ τὴν παρ' ἡμῖν ἀνάπτυξιν καὶ ἐπίδοσιν τῆς φιλολογικῆς ἐρεῦνης. Καὶ εἶναι μὲν ἀτυχῶς ἀληθὲς ὅτι οὐδεὶς τῶν πολυαρίθμων

αὐτοῦ μαθητῶν ἠδυνήθη νὰ φανῆ ἴσος ἐκείνῳ — οὐδ' ἦτο ἴσως δυνατὸν τοῦτο, διότι πνεύματα τοιαῦτα δὲν ἐμφανίζονται συχνά—οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἀρθῆ εἰς τὰ ἀπροσπέλαστα ὕψη τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀετοῦ τοῦ Διός· ἀλλ' ὅμως, ἂν σήμερον παρ' ἡμῖν ὑπάρχη ἐπιστημονικὴ κίνησις καὶ ζωή, ἂν ὑπάρχη ἀκρίβεια περὶ τὰς φιλολογικὰς σπουδὰς, αὕτη ὀφείλεται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν, εἰς τὸν ἐνθουν ζῆλον καὶ εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ ὑπερόχου διδασκάλου ἡμῶν.

Καὶ δὲν ἐγνώσθησαν μόνοις τοῖς Ἕλλησι τὰ παντοῖα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διδάγματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρότερον μὲν, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς Ἀθηνᾶς γνωσθέντα καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ τῇ Ἀμερικῇ ἔτυχον τοῦ γενικοῦ τῶν φιλολόγων θαυμασμοῦ διὰ τε τὴν πλήρη καὶ τελείαν γνῶσιν τῆς γλώσσης καὶ τὴν κριτικὴν δεινότητα καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς, ὁποίας πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἐργασίαι τοῦ κρατίστου τῶν ἑλληνιστῶν παρέχουσι καταφανεῖς. *Ἐξοχος ἀνὴρ εἶναι ὁ Κόντιος*, εἶπε πρὸς ἐμὲ κατὰ τὸ 1879 ἐν Ἰένῃ ἐνώπιον τοῦ φιλτάτου καθηγητοῦ B. Delbrück ὁ πολὺς Nauck. Καὶ σημειωτέον ὅτι μόνον τὰ ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῆ δημοσιευθέντα τοῦ Κόντιου ἐγίνωσκεν. Ἄν δὲ ὁ Lobeck ὠνομάσθη summus vir διὰ τὴν εὐρυτάτην γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν παραδειγμάτων, ἃ ἐκάστοτε παρετίθει, πῶς ἔμελλε καὶ ὀφείλε νὰ ὀνομασθῆ ὁ Κόντιος, ὅστις καὶ κατὰ τὴν ἑκτασιν τῆς χρήσεως, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν κριτικὴν ἀγχίνοιαν ὑπερέβαλλεν ἄπειρον τὸν Lobeck; Καὶ ὄντως τοῦτο ἐγένετο, καὶ οὐ μόνον οἱ νεώτεροι φιλόλογοι ἐγκρίνουσι καὶ παραλαμβάνουσι τὰς διορθώσεις τοῦ Κόντιου καὶ μετὰ τιμῆς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ καί, ἀπλῶς αὐτὸ καὶ μόνον ὅτι Ἕλληνας εἶναι μαθητῆς καὶ ζῆλωτῆς τοῦ Κόντιου, Conti discipulus, θεωρεῖται καὶ δικαίως σύστασις καὶ ἔπαινος πολλοῦ λόγου ἄξιος παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Τοσοῦτον ἡ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ σοφοῦ διδασκάλου ἐτιμῆθη πανταχοῦ καὶ τοσοῦτον

συνεβάλετο εἰς τιμὴν καὶ κλέος αὐτοῦ τε καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν γλωσσικοῦ ζητήματος δὲν διέλαβε συστηματικῶς ὁ Κόντος διότι ἐφρόνει μὲν, καὶ τοῦτο πάνυ δικαίως, ὅτι μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν περὶ τὸν ἀοίδιμον Κοραῖν, τοῦτο ἦν ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως λελυμένον, δὲν ἠδύνατο δέ, ὡς εἰκός, νὰ προβλέπη ὅσα παρ' ἡμῖν τὸ μὲν ἠμάθεια καὶ ἠμιμάθεια, τὸ δὲ ἠφρημοθηρία ἔμελλον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους νὰ ἐκκολλάψωσι περὶ τούτου ἄτοπα καὶ ἐθνοβλαβῆ διδάγματα. Διὰ τοῦτο ἀπεδέχετο μὲν καὶ ὠμολόγει τὸ ὑπάρχον γλωσσικὸν καθεστῶς, ἐφρόντιζε δὲ μόνον νὰ ἐπανορθοῖ ὅσας ἠ ἀγνοία τῆς γλώσσης καὶ ἠ ἀπειροκαλία πολλῶν ἐκ τῶν γραφόντων ἐποιεῖτο πολλάκις διαστρόφους χρήσεις τῶν ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης παραλαμβανομένων στοιχείων καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνα πλαττομένων νέων. Ἀτυχῶς καὶ ἐν τούτοις συνέβη τὸ ἄτοπον νὰ καταφεύγωσι πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχομένων εἰς τὴν ἀναλήθη δισχύρισιν ὅτι ὁ Κόντος εἶναι Ἀττικιστής, ὅτι ἐπιδιώκει νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον εἰς τὸν Ἀττικόν, ὅτι τὰ διδάγματα αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐφαρμοστὰ εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν κλπ.

Ἄλλ' ὁ θαυμάσιος ἀνὴρ οὔτε ἀνιστόρητος ἦτο οὔτε περιορισμένος τὸν νοῦν, ὥστε νὰ εἶναι ἀνίκανος νὰ νοήσῃ τὰς νεωτέρας ἀνάγκας καὶ ἐκ τούτου ν' ἀποκηρύττῃ πάντα τὰ μετὰ τοὺς δοκίμους χρόνους ἀναφανέντα ὡς βάρβαρα καὶ διεφθαρμένα. Ὅλως τούναντίον καὶ περὶ τὰ μεταγενέστερα καὶ περὶ τὰ μεσαιωνικὰ καὶ περὶ τὰ νέα Ἑλληνικὰ γλωσσικὰ καὶ ἱστορικὰ φαινόμενα ἠδιστα ἠσχολεῖτο καὶ πάντων εἶχε τὴν προσήκουσαν αἴσθησιν. Ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς πλεῖστα ἐξηκρίβωσε καὶ τοῖς ἄλλοις συνίστα καὶ ἐτίμα γραπτῶς καὶ προφορικῶς τὴν περὶ ταῦτα ἀσχολίαν. Καὶ ὅτε δὲ πρὸ διετίας ἠ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἰδρύσῃ ἐπιτροπείαν ἣτις ἔμελλε νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς συντάξεως μεγάλου ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον,

καὶ ἐδηλώθη τῷ Κόντῳ ἡ ἐπιθυμία τῆς Κυβερνήσεως, ἵν' ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν προεδρίαν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιτροπείας, ὁ ἀνὴρ ἐπήνεσε σφόδρα τὸ ἔργον, ἐχάρη μεγάλως ἐπ' αὐτῷ, ἀνεδέξατο τὴν προεδρίαν ταύτην καὶ ὑπισχνεῖτο νὰ συμβάλῃται εἰς αὐτὸ τὸν πλούσιον ἔρανον, ὃν διὰ μακροχρονίων μελετῶν εἶχε συλλέξει καὶ παρασκευάσει, ὅτε ὁ θάνατος αἰφνιδίως ἐπελθὼν ἐστέρνησε καὶ τὴν ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ἐπιτροπείαν καὶ τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν καὶ τὴν ἐπιστήμην καθόλου τῶν πολυτίμων συμβολῶν καὶ ὁδηγιῶν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Τὴν περὶ τοῦ Ἀττικισμοῦ δυσχύρισιν ἀπέκρουσε μὲν καὶ αὐτὸς ὁ Κόντος πολλάκις διαρρήδην ἀλλαχοῦ καὶ ἐν ταῖς Γλώσσ. Παρατηρήσεσιν εἰπὼν ὅτι «πολλῷ τῇ ἀληθείᾳ κάλλιον εἶνε ν' ἀσπάζηται τις τὰ κοινολεκτούμενα ἢ σπουδάζων περὶ τὰ χαριέστερα νὰ σολοικίζῃ δεινότερα». Ὁμοίως ἀπαντᾷ ἐν Σωκράτους Α' 531 πρὸς τὸν δυσχυριζόμενον ὅτι ὁ Κόντος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν «ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχουν ν' ἀνασιήσωσι τὴν Ἀτικὴν διὰ παντὸς μέσου» κηρύττων ὅτι τοῦτο εἶναι ψεῦδος. Ἀλλὰ τὴν δυσχύρισιν ταύτην ἐξελέγχει ψευδῆ καὶ ἡ χρῆσις ἦν ἐποιεῖτο τῆς γλώσσης· διότι αὐτὸς ὁ λεγόμενος Ἀττικιστὴς ἔφευγε πάντοτε τοὺς ἀπαρχαιωθέντας γραμματικούς τύπους, οἷον τοὺς μονολεκτικούς μέλλοντας καὶ παρακειμένους κλπ., ἔτι δὲ τοὺς τύπους τῆς εὐκτικῆς, τοὺς τῶν τρίτων προσώπων τῆς προστακτικῆς, τὰ ἀπαρέμφατα (πλὴν τῶν ὀνοματικῶν) κλπ., ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ Κόντος παρελάμβανε εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα ὅσα καὶ οἱ ἄλλοι τῶν χρόνων αὐτοῦ λόγιοι καὶ οὐδὲν πλέον. Δῆλον ἄρα ὅτι πάντα τὰ περὶ τοῦ Ἀττικισμοῦ αὐτοῦ λεγόμενα σκοπὸν εἶχον οὐδὲν ἄλλο ἢ νὰ ἐξασθενώσωσι τοὺς ἐλέγχους. Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ τοσαύτη κατεβλήθη ἀντίδρασις κατὰ τῶν διδαγμάτων τοῦ Κόντου, οὐχ ἦπτον τὸ μὲν διὰ τὴν ἀείποτε ἰσχυρὰν καὶ ἀντικρυσ ἀκαταγώνιστον δύναμιν τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐμφυτον φιλοκαλίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὐδεὶς ἄλλος μετὰ τὸν ἀοίδιμον Κοραῖν ἐδίδαξε καὶ εἰσήγαγεν εἰς

τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τοσαύτας ὄσας ὁ Κόντος ὀρθὰς χρήσεις. Καὶ αἱ χρήσεις αὗται ἐγένοντο κατὰ μικρὸν ἀποδεκταὶ ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων ὅσοι τὸ κατ' ἀρχὰς ἐξανέστησαν κατ' αὐτῶν. Διότι συνέβη πολλάκις καὶ τοῦτο τὸ παράδοξον, νὰ ἀντιλέγῃσι μὲν καὶ ψέγῃσι τινες κατὰ πρῶτον τὰ διορθούμενα καὶ προτεινόμενα ὑπὸ τοῦ Κόντου, ν' ἀσπάζονται δὲ καὶ μεταχειρίζονται αὐτὰ βραδύτερον.

Κατὰ ταῦτα ἂν δίκαιον κρίνηται νὰ μετρῆται ἡ ἀξία ἐκάστου κατὰ λόγον τῆς ῥοπῆς, ἣν ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἔσχεν ἐπὶ τὴν ἀνέλιξιν τῶν πραγμάτων περὶ ἃ ἠσχολήθη, ἡ ἐπίδρασις τοῦ Κόντου ἐπὶ τὴν διόρθωσιν, τὸν καθαρισμὸν, τὸν πλουτισμὸν, καθόλου ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ νέου ἡμῶν λόγου καὶ δὴ καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως μεγίστη, ἡ σφραγὶς τοῦ ἰσχυροῦ πνεύματος αὐτοῦ βαθύτατα ἐνετυπώθη ἐπ' αὐτῆς καὶ οὐδεὶς χρόνος θὰ δυνηθῆ νὰ ἐξαλείψῃ αὐτήν.

'Αλλ' ὁ Κόντος δὲν ἦτο μόνον ἔξοχος κριτικὸς καὶ ἀπαράμιλλος διδάσκαλος· ἦτο καὶ ὑπέροχος ἄνθρωπος, φύσις γενναία καὶ ἀπροσποίητος, φίλος εἰλικρινῆς καὶ ἀείποτε πρόθυμος, ἀείποτε παρρησιαστής, ἀείποτε ἀστεῖος καὶ χαρίεις ὁμιλητής, θερμὸς προστάτης τῶν νέων ὅσοι ἐφαίνοντο ὑπισχνούμενοι ἀγαθόν τι, καταφρονητὴς δὲ παντὸς πλαστοῦ καὶ ψευδοῦς, παντὸς χυδαίου καὶ εὐτελοῦς. Ἐνεκα τοῦ ἀπλάστου καὶ εἰλικρινοῦς ἠθους αὐτοῦ ἐβδελύσσετο τὰ πονηρεύματα τῶν ἐναντίων καὶ διὰ τοῦτο συνήθως ἀπηξίου ν' ἀπαντᾷ αὐτοῖς. Εἶχε καὶ δικαίως πλήρη πεποίθησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον, ὅστις κατὰ τὸν Σοφοκλέα ἅπαντα φύει ἰάδηλα. «Ποῦ εἶναι, ἔλεγέ μοι ποτέ, τὰ κυνάρια ἅπαντα τοσοῦτον ἀναισχύντως ὑλάκτιον κατὰ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ; Περιέπεσον εἰς τὴν λήθην, ἧς ἦσαν ἀξια!».

'Αλλὰ καὶ ἄλλο τι σημειώσεως καὶ θαυμασμοῦ ἀξίον παρατηρεῖτο ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἰδιαιτέρως εὐλογημένῃ προνομιούχῃ φύσει αὐτοῦ: τὸ μὲν γήινον σκεῦος τοῦ πο-

λυτίμου διδασκάλου, ἰδία μετὰ τὴν στέρνησιν τῆς ὀράσεως κατεβλήθη, ἐγήρασεν, ἀλλ' ἡ θεία ψυχὴ διετέλεσεν αἰ μέχρι τέλους νεάζουσα· ἐντεῦθεν καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ διατηρεῖτο πάντοτε θαυμασία καὶ ἰσχυρά, ἡ ἀγχίνοια, ἡ περὶ τὰς ἀποκρίσεις ὀξύτης, ἡ χάρις, τὸ ἀστεῖον καὶ ἡ εὐφυΐα ἀπαραμείωτος, ἡ πίστις εἰς τὸ μέλλον καὶ ὁ ἔρωσ τῆς ἐργασίας ὡσαύτως, ἡ εὐστροφία τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἐντεῦθεν προσαρμογὴ πρὸς τὰ ἐκάστοτε νέα προβλήματα τῆς ἐπιστήμης αἰείποτε ἡ αὐτὴ κλπ. Διὰ πάντα ταῦτα ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ προμηθεύηται μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ πάσας τὰς νεωτάτας ἐκδόσεις καὶ πλῆθος ἄλλων φιλολογικῶν βιβλίων, ἵνα δύνηται νὰ παρακολουθῇ τῇ ἀνελίξει τῆς ἐπιστήμης. Διὰ ταῦτα καὶ προθύμως ἐχαιρέτισεν, ὡς εἶπομεν, τὴν σύνταξιν λεξικοῦ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς γλώσσης, καίτοι τὸν βίον περὶ τὴν μελέτην ἰδία τῆς ἀρχαίας εἶχε κατατρίψει.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἐν ὀλίγοις ὁ βίος τοῦ ἀνδρός, ὃς ἐπὶ δύο καὶ εἴκοσιν ἔτη προέστη τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας, ἐπὶ τεσσαράκονταετίαν δὲ ὅλην ἐγένετο ὁ κόσμος καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ὅστις πάντας ἡμᾶς ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐχειραγώγησεν εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τούτους ἐμφάνισις τοιοῦτου ἀνδρός εἶναι τρανὸν καὶ μεγαλόφωνον τεκμήριον τοῦ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν παρήκμασεν οὔτε πνευματικῶς οὔτε ἠθικῶς, ὅπως τινὲς τῶν δυσμενῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένων διακηρύττουσιν.

Τοῦ ἀνδρός τούτου ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία, ἥτοι ἡμεῖς οἵτινες καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγνώμεν τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ ἠθικὸν μεγαλεῖον καὶ ἐπὶ τосαῦτα ἔτη ἀπελάυσασμεν τῆς φιλίας καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, τὴν τε ἱερὰν παρακαταθήκην θέλομεν κατὰ δύναμιν ἀδιαλείπτως καλλιεργεῖ καὶ τὴν μνήμην ἀγέρων διατηρεῖ, *ἔστ' ἂν γόιν ἡλωρὸν ἦ.*